

УДК 711.168

С. П. Бірюк,
Інститут Урбаністики, м. Київ

МІСТОБУДІВНІ ФАКТОРИ ТА КРИТЕРІЇ ВИБОРУ НАПРЯМІВ РЕКОНСТРУКЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація: розглянуті основні групи факторів, що впливають на формування планувальної структури міст та їх промислових територій, та критерії оцінки значущості і якості міських промислових територій для вибору напрямку реконструкції.

Сучасний етап розвитку великих, значних та найзначніших міст України характеризується досить низькою ефективністю використання їх промислово-виробничих територій. Виникла необхідність здійснити їх комплексну оцінку за рядом факторів з метою вибору найбільш доцільного напрямку реконструкції міських промислових територій.

На формування планувальної організації великих міст в цілому та їх промислових територій зокрема вплинуло багато факторів, але наступні групи факторів є найбільш вагомими, це – природно-кліматичні, екологічні, історико-культурологічні (дивись рис. 1). Вони обумовлюють подальший розвиток і трансформацію промислових територій на різних етапах становлення міста.

До складу *природно-кліматичних факторів* входять:

- наявність родовищ корисних копалин;
- кліматичні умови, наявність курортологічних ресурсів, ряд ландшафтних особливостей. Ці фактори впливають на розвиток міст, основою містоутворюючої бази яких є лікувальна та туристична діяльність;
- геологічні умови;
- забезпеченість водними ресурсами. Недостатня забезпеченість водними ресурсами питної якості як з поверхневих, так і з підземних джерел є одним з обмежуючих факторів розвитку міських поселень, актуальним для України.

До *соціально-економічних факторів* належать:

- статус міста в системі розселення. Цей фактор має особливе значення в період переходу до постіндустріального розвитку. Чим вище місце посідає місто в системі розселення (столиця країни, міжобласні центри, обласні центри, районні центри, центри систем розселення місцевого характеру), тим більшого розвитку набувають в ньому третинні та четвертинні сектори економіки, витісняючи виробництво з центральних частин міст на периферію, в приміську зону і, навіть, в інші міста. Це в свою чергу сприятиме поліпшенню екологічної ситуації та більш раціональному використанню території, в тому числі і

території колишніх санітарно-захисних зон;

- рівень урбанізації;
- розвиток промислового комплексу;
- характер галузевої структури;
- відповідність технологічного рівня промислового комплексу сучасним вимогам;
- ефективність використання промислових територій;
- рівень розвитку інженерно-транспортної інфраструктури.

Як свідчить світовий досвід, транспортний каркас є одним з формуючих факторів планувальної системи, як країни в цілому, так і її регіонів, систем розселення, окремих населених пунктів та їх промислових територій.

Розвиток магістральної транспортної системи України, її транзитне положення між країнами Європи та Азії, а також північними та південними країнами справили особливий вплив на економічний, територіальний та планувальний розвиток міст-транспортних вузлів. Розташування в ряді цих міст декількох видів транспорту – автомобільних та залізничних коридорів, аеропортів, морських та річкових портів, особливо сприятиме подальшому розвитку таких поселень.

До складу **екологічних факторів** входять:

- рівень забруднення ґрунтів. Сучасний стан ґрунтового покриву сформувався під впливом містобудівного та індустріального розвитку міських поселень, а також непередбаченої сільськогосподарської діяльності;
- рівень забруднення водних ресурсів. Несприятливий екологічний стан водних об'єктів обумовлений в значній мірі високим техногенним та антропогенним навантаженням на навколишнє середовище, а також нераціональними витратами досить обмежених водних ресурсів;
- рівень забруднення атмосферного повітря;
- кількість та стан зелених насаджень.

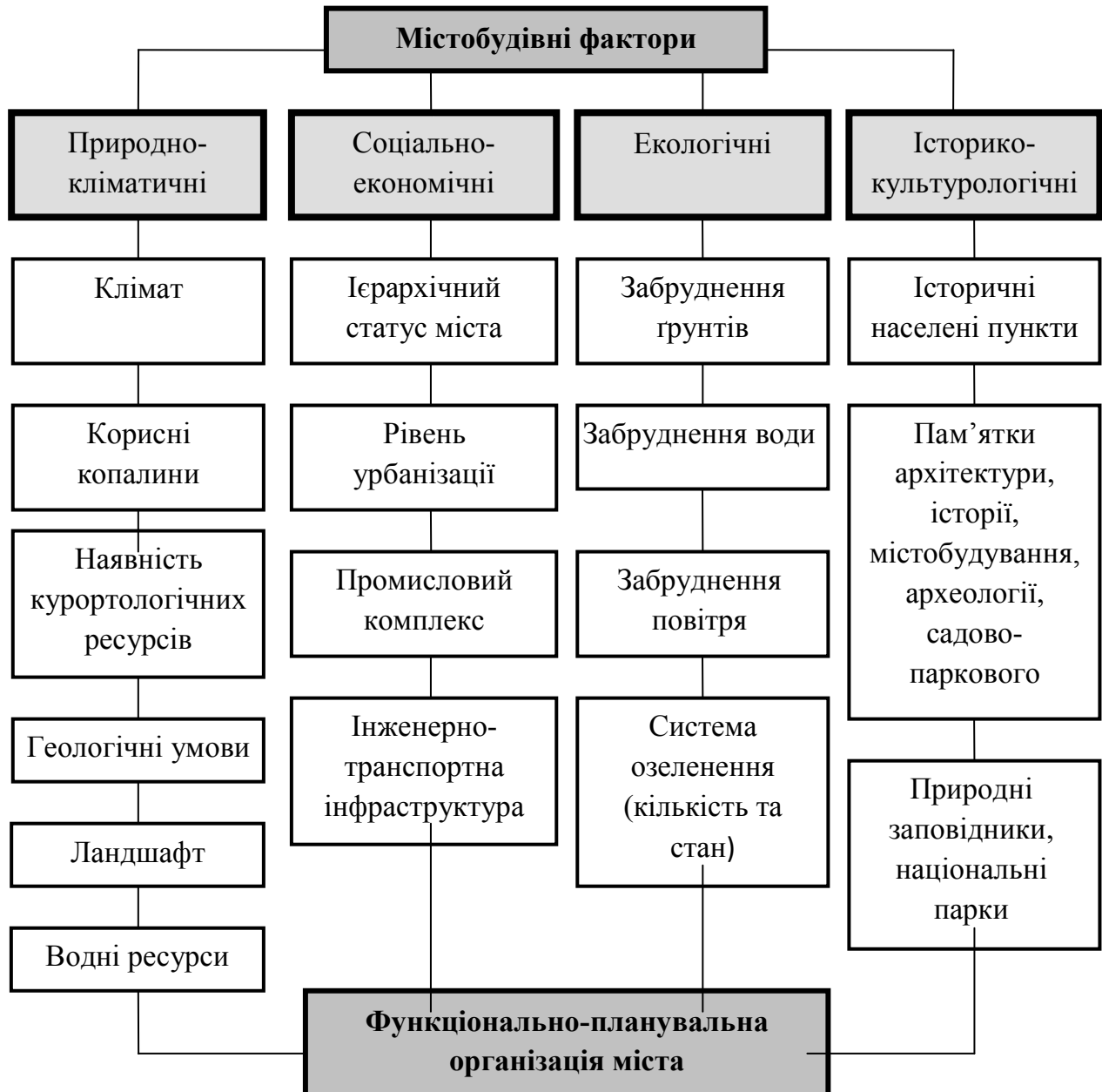
Особливо гостро екологічні проблеми стоять в Донецькому економічному регіоні, а також в ряді міст з розвинутою видобувною, металургійною, нафтопереробною та хімічною промисловістю інших регіонів.

В цих умовах одним з важливих заходів оздоровлення та охорони навколишнього середовища є не тільки впровадження нових більш вдосконалених технологій, але й охорона природних ландшафтів, збереження існуючих та створення нових заповідників, природних парків, пам'яток природи та розширення екологічної мережі країни, інтегрованої в екологічну мережу Європи та сусідніх держав.

До складу **історико-культурологічних факторів** входять:

- історичне значення населеного пункту в цілому;

- наявність в межах населеного пункту та, зокрема, його промислових територій пам'яток історії, архітектури, містобудування, археології, садово-паркового мистецтва. Цей фактор зумовлює необхідність збереження та реставрації пам'яток і сприяє розвитку туристичної сфери, яка, як показав досвід багатьох країн, є досить економічно вигідною за умов її прогресивної організації.

Мал. 1. Фактори, що обумовлюють формування планувальної організації промислових територій міст

Необхідно зауважити, що природно-кліматичні, соціально-економічні, екологічні та історико-культурні фактори вплинули і продовжують впливати на

формування функціонально-планувальної організації та розвиток галузевої спрямованості особливо великих та значних міст.

Аналіз розглянутих вище факторів, які вплинули і продовжують впливати на планувальну організацію промислових територій міст, дозволяє простежити певні етапи розвитку їх планувальної структури: дореволюційний період, період індустріалізації 30-х років минулого сторіччя; післявоєнний період бурхливого індустріального розвитку; період стабільного зростання промислового виробництва 60-х – 80-х років; сучасний етап пошуку нових напрямків розвитку міст – початок постіндустріального періоду.

Кожний з названих періодів пов'язаний з розвитком містоформуєчої бази та інтенсивним освоєнням нових промислових територій міста. Конфліктні ситуації, які виникали в процесі формування міського середовища, обумовлені:

- консервативністю матеріально-просторових форм по відношенню до динаміки соціальних процесів;
- невідповідністю реальній ситуації раніше ухвалених містобудівних рішень. Відсутність ціни на землю, що призводило до різкого розширення території міст, що відобразилось на формуванні зовнішнього вигляду міст, низькому рівні впорядкування і естетичних якостей міського середовища, розосередженості території і нечіткості міської межі.

Структура промисловості, як містоформуєчий чинник, по-різному відбилася на розвитку кожного міста, його функціонально-планувальній організації.

Для сучасних великих міст характерні два основних види розташування промислових підприємств:

- концентроване, коли промислові підприємства, або їх групи, територіально об'єднані в самостійні міські промислові райони;
- розосереджене, при якому окремі великі підприємства можуть розташовуватись в межах сельбищних територій, а ряд дрібних знаходяться серед житлової забудови і, навіть, в центральній частині міста.

Для багатьох великих промислових міст, особливо з підприємствами I-го та II-го класів шкідливості, характерними є розчленована структура; хаотичність розміщення функціональних зон міста; значні території контактностикових зон між промисловою та сельбищною зонами, хаотичність їх використання часто без дотримання санітарно-захисних зон; пересіченість і розділення території міст на окремі частини залізничними шляхами, магістральними газопроводами та коридорами електромереж, складна екологічна ситуація, а для міст з розвинутою видобувною галуззю – значна

кількість територій, що підробляються, розташованих в міських межах.

Всі ці характеристики на сучасному етапі розвитку обумовлюють необхідність проведення комплексної оцінки ефективності використання промислових територій міста та розроблення напрямів реконструкції збиткового виробничого комплексу та неефективної функціонально-планувальної організації міст.

З практики містобудівної діяльності встановлено, що в умовах ринкових відносин, на значущість та цінність промислових територій впливають дві категорії показників: зовнішні, які характеризують об'єкт реконструкції як складовий елемент містобудівної системи, та локальні, внутрішні, які визначають якість та ефективність використання території на сучасному етапі.

Зовнішні показники відображають відповідність функціонально-просторового використання промислової території по відношенню до розвитку всієї містобудівної системи. Внутрішні показники визначають ефективність використання промислового об'єкту на сучасному етапі та обсяг витрат на процес наступної реконструкції. Встановлено, що внаслідок дії ринкових механізмів ринкова якість об'єкту реконструкції визначається, в першу чергу, зовнішніми показниками (EX), а не внутрішніми (IN), що обумовлює інвестиційний попит на промислову територію.

В залежності від ступеня впливу та вагомості показника: статус міста в ієрархічній системі розселення (столиця, міжобласний центр, обласний центр, районний центр тощо); розташування промислової території в планувальній організації міста (загальноміський центр, серединна зона міста – серед житлової забудови, периферійна зона); тип промислового об'єкту (промисловий район, промисловий вузол або група промислових підприємств, окреме промислове підприємство); інженерно-геологічні умови; історико-архітектурна цінність промислової забудови та промислової території; функціонально-просторова відповідність промислової території характеру прилеглої забудови; початкова галузева спрямованість промислової території; рівень екологічної забрудненості (за показниками ГДК та ГДР); тип планувальної структури, розпланування промислової території; щільність забудови промислової території (низька, середня, висока); технічний стан основних фондів (задовільний, відносно задовільний, незадовільний).

Перелік показників оцінки, характеристика показників та відносна вага кожного показника в структурі міста був розроблений на прикладі м. Києва (таблиця 1).

Таблиця 1

№.№ п/п	Показник оцінки	Індекс показ- ника	Характеристика показника	Від- носна вага
1	2	3	4	5
1.	Відповідність використання території статусу міста та основній направленості його галузевої структури	a ₁	столичне місто	0,13
		a ₂	міжобласний центр	
		a ₃	обласний центр	
		a ₄	районний центр	
2.	Розташування промислової території в планувальній структурі міста	b ₁	в центральній зоні міста	0,20
		b ₂	в серединній зоні міста	
		b ₃	в периферійній зоні міста	
3.	Рівень екологічної небезпеки виробництва – ГДК, ГДР	c ₁	низький рівень	0,11
		c ₂	середній рівень	
		c ₃	високий рівень	
4.	Початкова галузева спрямованість промисловості	d ₁	металургія, металообробка, хімія, важке машинобудування	0,11
		d ₂	машинобудування, електроніка	
		d ₃	легка, харчова	
		d ₄	комунально-складські території	
5.	Інженерно-геологічні умови	e ₁	високий рівень складності	0,06
		e ₂	середній рівень складності	
		e ₃	низький рівень складності	
6.	Функціонально-просторова відповідність характеру забудови прилеглої території	f ₁	промисловий об'єкт органічно вписується в оточуюче середовище	0,07
		f ₂	автономне розташування промислової території, відсутність функціонально-просторових зв'язків	
		f ₃	не відповідає характеру прилеглої забудови та контрастує з ним	

7.	Історико-архітектурна цінність забудови промислової території	g ₁	збудова є пам'яткою культурної спадщини або знаходиться в зоні охорони пам'яток	0,08
		g ₂	об'єкт розташований в зоні регулювання забудови	
		g ₃	промислова територія не має історико-архітектурної цінності та не розташована в зоні регулювання забудови	
8.	Рівень інтенсивності Використання території (відносно нормативних показників для даної галузі)	h ₁	низький	0,08
		h ₂	середній	
		h ₃	високий	
9.	Тип забезпечення інженерно-транспортною інфраструктурою	i ₁	потреба в залізничному транспорті	0,06
		i ₂	потреба у водному транспорті	
		i ₃	потреба в автомобільному транспорті	
		i ₄	наявність додаткової потреби в об'єктах інженерного забезпечення	
10.	Технічний стан основних фондів	j ₁	задовільний	0,10
		j ₂	відносно задовільний	
		j ₃	незадовільний	

Аналізуючи особливості планувальної організації міста та його промислових територій, галузеву спрямованість виробництва, розроблений алгоритм оцінки значущості та якості промислових територій дозволяє об'єктивно обрати напрямок комплексної реконструкції та наступну функціонально-просторову модель трансформації промислових територій.

Література

1. Кудрявцев А.О. Рациональное использование территорий при планировке и застройке городов СССР – Москва: Издательство литературы по строительству, 1971 – 184 с.
2. Матвеев Е.С. Промышленные зоны городов. – М.: Стройиздат, 1985. – 215 с.
3. Метляева О.П. Рациональное использование территорий промышленных узлов. – Москва: Стройиздат, 1980 – 108 с.
4. Функциональная и планировочная структура производственной зоны города.

Сборник научных трудов. Под редакцией канд. арх. Н.Н. Шевердяевой. – Москва: ЦНИИП градостроительства, 1984. – 84 с.

5. Трошкіна О.А., Унучко В.В. Принципи регенерації промислових територій міста у зв'язку із зміною їх функціонального призначення. // Проблеми розвитку міського середовища. Науково-технічний збірник. Вип. №9. – К.: НАУ, 2013. – С. 209-215.

Аннотация

В статье рассмотрены основные группы факторов, влияющих на формирование планировочной структуры городов и их промышленных территорий, а также критерии оценки значимости и качества городских промышленных территорий для выбора направления реконструкции.

Annotation

The article describes main groups of factors that influence the formation of the planning structure of cities and industrial areas, as well as criterions for evaluating the relevance and quality of urban industrial areas for the purpose of selection the direction of reconstruction.

УДК 379.85:39+727.7

О. В. Прокопенко

аспірант кафедри містобудування КНУБА

НАРОДНІ ПРОМИСЛИ ЯК МАЛИЙ БІЗНЕС УКРАЇНИ

Анотація: в статті розглядаються питання про розвиток майстерень та промислів, вирішення фінансових питань, центри народної творчості, перетворення народної творчості у кітч.

Ключові слова: етнографія, промисел, традиції, майстерні, бізнес, структура, комплекс.

Основна частина:

Народні промисли в Україні перебувають у кризовому стані. Положення може змінити союз приватного бізнесу з розумним державним менеджментом. Вироби вітчизняних народних промислів давно стали в нас візитною карткою, яку вручають іноземцям на пам'ять про УКРАЇНУ. А традиційна вишиванка – є найпоширенішим та простим для державних чоловіків способом продемонструвати оточуючим свій патріотизм. Ткацтво; вишивка; гончарство; лозоплетіння; різьба по дереву – список народних промислів, розвинених у всіх регіонах країни. Немало в нас й унікальних ремесел. Так наприклад виготовленням лижників (ковдр з витканої на спеціальних станках шерсті) по-